

Hrvoje Kekez

Knezovi Blagajski i tvrđi grad Blagaj nakon osnutka Jajačke banovine 1464. godine

dr. sc. Hrvoje Kekez
Hrvatsko katoličko sveučilište
Odjel za povijest
Ilica 242
10 000 Zagreb
HRVATSKA

UDK 929.7(497.6Blagaj)"1463/..."
94(497.6Blagaj)"14/15"
Prethodno priopćenje
Primljeno: 11. listopada 2012.
Prihvaćeno: 4. lipnja 2013.

Tvrđi grad Blagaj, smješten ponad ušća rječice Japre u Sanu, zbog svoga položaja u blizini izrazito važne srednjovjekovne komunikacije dolinom rijeke Une bio je tijekom 14. i 15. stoljeća jedno od najvažnijih sjedišta knezova Blagajskih, potomaka nekadašnjih knezova Babonića, koji su po njemu nosili svoj pridjev. Iako je propast srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva 1463. nagovijestila buduće česte osmanske provale u dolinu Sane, uspostava Jajačke banovine ipak je donekle odagnala te provale na neko vrijeme. Unatoč tomu, razmjerno malobrojni sačuvani pisani izvori te znatno više sama arhitektura tvrđoga grada Blagaja ukazuju na konstantnu ratnu opasnost tijekom zadnjih desetljeća 15., a poglavito početkom 16. stoljeća. U radu se nastoji kontekstualizirati poznate vijesti o provalama osmanskih postrojbi u prostor oko tvrđoga grada Blagaja te njegovu ulogu i značenje u protuosmanskom ratu u drugoj polovini 15. i početkom 16. stoljeća. Iako izrazito zapuštene, današnje ruševine tvrđoga grada Blagaja ukazuju na značajnu izgradnju njegova fortifikacijskog sustava u vremenu postupnog raspadanja Jajačke banovine nakon 1503. godine. Posebna je pozornost posvećena ustanovljivanju vremena konačnog kršćanskog napuštanja Blagaja i njegova pada u osmanske ruke tijekom četvrtog desetljeća 16. stoljeća.

Ključne riječi: Blagaj, knezovi Blagajski, osmanska prijetnja, Jajačka banovina, kasni srednji vijek, fortifikacijska arhitektura.

Uvod

U ranu zimu 1470. knezovi Blagajski Stjepan, Ivan, Nikola i Mihovil obratili su se ugarsko-hrvatskomu kralju Matijašu Korvinu s molbom da im dopusti da umjesto njih na kraljevski i banski sud mogu poslati svoje prokuretoare s pismima ovjerenim njihovim pečatima. Pritom su kao razlog naveli osmansku opasnost, tj. brojne osmanske pljačkaše koji su se kretali tadašnjim putovima i pljačkali putnike namjernike. Strahujući za vlastitu sigurnost, knezovi Blagajski zamolili su kralja da ne moraju osobno prisustvovati banskom ili kraljevskom sudbenom stolu. Uvažavajući njihovu molbu, kralj Matijaš je iz svoga dvora u Budimu poslao 16. prosinca 1470. odgovor u kojemu je pozitivno odgovorio na njihovu molbu.¹

Ta epizoda iz života knezova Blagajskih vrlo dobro opisuje situaciju na prostoru oko tvrdoga grada Blagaja, tj. u dolini rijeke Sane, samo nekoliko godina nakon osnutka Jajačke banovine 1464. godine. Riječ je o obrambenom sustavu sastavljenom od niza tvrdih gradova u nekadašnjem Bosanskom Kraljevstvu, točnije u Donjim krajevima, ali i u donjoj Slavoniji, koji je osnovao kralj Matijaš Korvin radi uspješne obrane južnih granica Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva. Unatoč dobro osmišljenu obrambenom sustavu, na osmanskom se udaru vrlo brzo našao i prostor tadašnje južne Slavonije. Posebice se to odnosi na dolinu Sane i tvrdi grad Blagaj, iz kojega su stoljećima prije knezovi Blagajski gospodarili ne samo dolinom Sane nego i širim prostorom donjeg i srednjeg Pounja.

Cilj je ovoga rada prikazati povijest tvrdoga grada Blagaja i njegovih gospodara, knezova Blagajskih,² u razdoblju nakon propasti srednjovjekov-

---

¹ Lajos Thallóczy, Samu Barabás (ur.), *A Blagay-család okleveltara. Codex diplomaticus comitum de Blagay* (dalje: CDCB). Budimpešta, 1897., dok. 201, str. 381-382; Borislav Grgin, "Hrvatski velikaši u desetljećima pred Krbavsku bitku", u: *Krbavska bitka i njezine posljedice*. Zagreb: Hrvatska matica iseljenika : Filozofski fakultet, Zavod za hrvatsku povijest, 1997., 44.

² Do danas postoji nekoliko historiografskih radova o knezovima Babonićima, precima knezova Blagajskih, ali se još nekolicina autora u svojim radovima doticala njihove povijesne uloge (pregled literature o knezovima Babonićima vidi u: Hrvoje Kekez, *Plemićki rod Babonića do kraja 14. stoljeća*, doktorski rad, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2012., 12-13). S druge pak strane knezovi Blagajski nisu bili predmet značajnije sustavne historiografske analize. Jedinu sustavnu analizu povijesti knezova Blagajskih u 15. i 16. stoljeću napisali su na mađarskom jeziku, davne 1897., Thallóczy i Barabás u već spomenutom zborniku isprava knezova Blagajskih (Lajos Thallóczy, Samu Barabás, "A Blagay család eredete", u: CDCB, VI-CLXXXIII). Tek neznatno proširena, ista je studija objavljena godinu dana poslije i na njemačkom jeziku (Lajos Thallóczy, *Die Geschichte der Grafen von Blagay*. Beč, 1898.). Naravno da je uloga knezova Blagajskih u drugoj polovini 15. i početkom 16. stoljeća donekle analizirana u nekoliko sinteza hrvatske povijesti, no kako je riječ o tek sporadičnom spominjanju, na ovome mjestu nije po-

noga Bosanskog Kraljevstva 1463. i osnutka Jajačke banovine 1464. pa sve do konačnog kršćanskog napuštanja toga prostora, tj. osmanskog osvajanja, u četvrtom desetljeću 16. stoljeća. Posebna je pozornost usmjerena na analizu sačuvanih pisanih podataka koji donose vijesti o posljedicama krupnijih povijesnih događaja vezanih uz postojanje Jajačke banovine te na to kako su se posljedice tih događaja odrazile na život i funkcioniranje i samih knezova Blagajskih i stanovništva oko tvrđoga grada Blagaja u promatranom razdoblju. Iako je uspostava Jajačke banovine nesumnjivo na neko vrijeme usporila osmansko napredovanje, ipak se osmanska opasnost vrlo brzo osjetila i na prostoru Sanske županije. Naime razmjerno malobrojni sačuvani pisani izvori te znatno više sama arhitektura tvrđoga grada Blagaja ukazuju na konstantnu ratnu opasnost tijekom zadnjih desetljeća 15. i poglavito početkom 16. stoljeća. Stoga se u ovome radu nastoji kontekstualizirati poznate vijesti o provalama osmanskih postrojbi u prostor oko tvrđoga grada Blagaja. Štoviše, da bi se dobila jasnija slika povijesnih događaja oko Blagaja, potrebno je proučiti njegovu ulogu i značenje u protuosmanskome ratu u drugoj polovini 15. i početkom 16. stoljeća. Naime, iako izrazito zapuštene, današnje ruševine tvrđoga grada Blagaja ukazuju na značajnu izgradnju njegova fortifikacijskog sustava u vremenu postupnog raspadanja Jajačke banovine nakon 1503. godine.

Naposlijetku, jedan od ciljeva ovoga rada jest i što točnije ustanovljivanje vremena i okolnosti konačnog pada tvrđoga grada Blagaja u osmanske ruke. Dosadašnja historiografija nije dala konačan odgovor o vremenu i okolnostima kršćanskoga napuštanja Blagaja, iako se do sada smatralo da se to dogodilo 1512., što se temelji na vijestima što ih u svojoj kronici donosi bosanski kroničar fra Nikola Lašvanin. On je zabilježio kako te godine "...Turci uzeše Blagaj, grad kneza Jurja Blagajića..."³

---

trebno pojedinačno navoditi spomenute sinteze. Ipak, treba naglasiti da je Grgin u svome radu o ulozi i povijesti hrvatskih velikaških obitelji u razdoblju pred Krbavsku bitku jedno poglavlje posvetio i knezovima Blagajskima (Grgin, "Hrvatski velikaši", 44-46).

³ Nikola Lašvanin, *Ljetopis*, ur. Ignacije Gavran. Sarajevo – Zagreb, 2003., 140. Ovdje je potrebno napomenuti da je mogućnost tako ranog osmanskog osvajanja Blagaja odbacio već Bojanovski (Ivo Bojanovski, "Blagaj na Sani", *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, god. 12, br. 3 /1964/: 12). Nažalost, on se u svome radu nije detaljnije posvetio ovom problemu.

Tvrđi grad Blagaj u razvijenom srednjem vijeku

Ruševine tvrdoga grada Blagaja nalaze se na omanjem stožastom brežuljku vrlo strmih strana (294m n. v.) u udolini otprilike dva kilometra sjevernije od ušća rječice Japre u Sanu, pokraj današnjega mjesta Blagaj Rijeka. Dolinu kojom dominiraju ruševine Blagaja sa zapada omeđuje Duga kosa (401m n. v.), a s istoka Blagajska kosa. Pogled na grad iz doline Sane zatvara masiv brda Dašćica (349m n. v.). Podno gradine teče potok Lučica, koji se kod Blagaj Rijeke ulijeva u Sanu.⁴

Iako se u sačuvanim pisanim povijesnim izvorima sam Blagaj prvi put spominje razmjerno kasno, tek 1359.,⁵ njegovu gradnju ipak treba smjestiti znatno prije tog prvog spominjanja. Tako Ivo Bojanovski pretpostavlja da se tvrđi grad Blagaj razvio na pretpovijesnom supstratu, iz utvrde koja je vjerojatno u ranome srednjem vijeku mogla imati značajnu obrambenu ulogu, možda čak i bila župski grad.⁶ Iako to razmišljanje bez arheoloških iskapanja zasad nije moguće potvrditi, ipak nekoliko činjenica svjedoči o vrlo staroj gradnji prvobitnog Blagaja. U prvom redu riječ je o vrlo dominantnoj poziciji gradine. Naime tvrđi grad Blagaj smješten je na omanjem brežuljku usred doline koju zatvaraju masivi okolnih brda, a nalazi se u neposrednoj blizini važnoga prometnog pravca riječnom dolinom, u ovom slučaju u neposrednoj blizini doline rijeke Sane.⁷ Osim toga, Bojanovski navodi još dva argumenta koja svjedoče u prilog ranoj gradnji grada Blagaja. Kao prvo, to je prvobitni kružni oblik grada (*Ringburg*), koji je kasnije znatno adaptiran.⁸ Drugo, Bojanovski napominje kako je u hrvatskoj toponomastici za naseljena mjesta često staro pridjevsko ime Blagaj, koje je označavalo plodnu zemlju. Tako su danas poznati Blagaj na Korani (Blagaj Turanjski), Blagaj na Buni i Blagaj na Uni, koji se češće navodi kao Ripač. Štoviše, Bojanovski primjećuje da je ime Blagaj izvedeno s davno zastarje-

---

⁴ Kekez, *Plemički rod Babonića*, 355.

⁵ U ispravi od 21. ožujka 1359. knez Dujam Blagajski naveden je kao "... comitis Duym filii Radozlai de Blagay..." (Tade Smičiklas i dr. /ur./, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije /dalje: CD/*, sv. 12. Zagreb, 1914., dok. 420, str. 558).

⁶ Bojanovski, "Blagaj na Sani", 7.

⁷ Sličnu poziciju ima primjerice i tvrđi grad Krupa, tj. Pset, vrlo vjerojatno sjedište ranosrednjovjekovne Psetske županije, koja se prvi put spominje u spisu bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta. O poziciji srednjovjekovne Krupe, tj. Pseta, vidi Kekez, *Plemički rod Babonića*, 321-329.

⁸ Bojanovski, "Blagaj na Sani", 7.

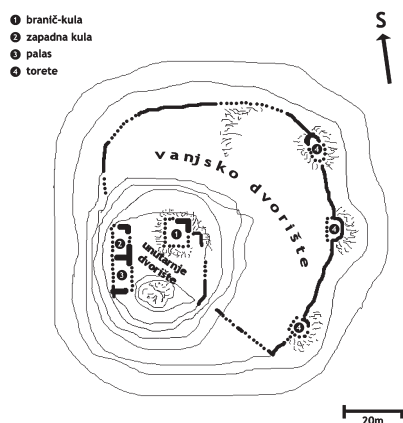
Mikropozicija Blagaja u razvijenom i kasnom srednjem vijeku

lim sufiksom i spada u red vrlo starih toponima poput Oglaja, Bilaja, Maglaja ili Dubočaja.⁹

U svakom slučaju, od početka 13. pa sve do početka četvrtoga desetljeća 14. stoljeća knezovima Babonićima mnogo značajniji posjed bilo je obližnje Vodičevo i Blagaj je na neki način bio u sjeni toga posjeda i tamošnjega tvrdog grada. Knezovi Babonići, preci knezova Blagajskih, vrlo su vjerovatno tvrđi grad Blagaj preuzeli sredinom devetoga desetljeća 13. stoljeća, kada je knez Radoslav I. preuzeo župansku službu u Sanskoj županiji. U to doba raste važnost Blagaja, pa se na obiteljskom vijećanju knezova Babonića održanom u cistercitskoj opatiji u Topuskome 12. svibnja 1314. spominje prihod što su ga knezovi Babonići ubirali od mitnice u Japri, nedaleko od tvrdoga grada Blagaja.¹⁰ Štoviše, u Japri je 1334. zabilježena crkva Marka

⁹ Isto, 7, bilj. 2.

¹⁰ CD, 8, dok. 301, str. 359. Potrebno je napomenuti da na prostoru oko rijeke Japre ima dosta nalaza rimskoga novca, keramike i raznih natpisa koji svjedoče o kontinuiranim rudarskim aktivnostima od posljednjeg desetljeća 1. do početka 5. stoljeća. Na tom se prostoru u antici osim željeza eksploatiralo i olovo, a u manjoj mjeri i bakar. Vidi: Ivo Bojanovski, *Bosna i Hercegovina u antičko doba*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 1988., 273-284; Ante Škegro, "Eksploatacija željeza u Bosni u rimsko doba", *Prilozi Instituta za istoriju* 28 (1999.): 21-27.

Tlocrtna skica tvrdoga grada Blagaja
(prema: <<http://jupiter.elte.hu>> i Bojanovski, "Blagaj na Sani", 16)

evanđelista i blaženog Martina.¹¹ U to doba vjerojatno je knez Radoslav II., kojemu je nakon obiteljske podjele pripao cijeli prostor rijeke Sane, započeo s dogradnjama i obnovom tvrdoga grada Blagaja. Nakon sloma knezova Babonića krajem trećega desetljeća 14. stoljeća Blagaj postaje glavno sjedište one grane roda Babonića koja će se poslije prema njemu nazivati knezovi Blagajski. Tako će tvrđi grad Blagaj postati rezidencija knezova Nikole III. i Dujma, sinova kneza Radoslava II. No nakon smrti kneza Nikole III., oko 1330., grad Blagaj prešao je u ruke njegova brata Dujma, koji je prvi nosio pridjevak "od Blagaja". Zahvaljujući čvrstoj i stabilnoj vlasti kneza Dujma Blagajskog na tom prostoru, koja je ostvarena njegovom bliskom suradnjom s ugarsko-hrvatskim kraljevima, najprije Karlom Robertom, a potom i Ludovikom I., Blagaj je za njegova života doživio stabilan razvoj. Od sredine 14. stoljeća Blagaj je postao stalna rezidencija knezova Blagajskih te je uživao nesmetan gospodarski razvoj potaknut blizinom prometnog pravca rijekom Unom.¹²

Iz toga vremena, tj. iz 13. i 14. stoljeća, sačuvana je kvadratna branič-kula, danas najbolje sačuvani objekt unutar ruševina tvrdoga grada Blagaja.¹³ Blagajska branič-kula građena je sredinom 13. stoljeća te je zidana na najvišem uzdignutom platou. Bojanovski je krajem šestoga desetljeća 20. stoljeća raspoznao niz strijelnica s uskim prorezima na vanjskom licu branič-kule, od

¹¹ Franjo Rački, "Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine", *Starine JAZU* 4 (1872): 212.

¹² Usporedi i detaljnije vidi u: Kekez, *Plemićki rod Babonića*, 356-357.

¹³ O branič-kulama na srednjovjekovnim burgovima kontinentalne Hrvatske više vidi u: Zorislav Horvat, "Branič-kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća", *Prostor: znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam*, vol. 1, br. 33 (2007): 26-41.

Ostaci romaničke branič-kule tvrđoga grada Blagaja (preuzeto s: <<http://jupiter.elte.hu>>)

Ostaci palasa tvrđoga grada Blagaja (preuzeto s: <<http://jupiter.elte.hu>>)

kojih je sačuvana samo ona u prizemlju. Štoviše, Bojanovski pretpostavlja da je na vrhu kule bio erker oslonjen na drvene konzole, od kojih je prepoznao samo dva ležišta. Očito je blagajska branič-kula zidana za obranu i borbu hladnim oružjem, dakle svakako prije kraja 14. stoljeća.¹⁴

Nešto sjevernije od utvrde Blagaj, na širokom polju podno nje, Bojanovski je na lokalitetu “Crkvina” evidentirao ostatke crkve. Pretpostavio je da je riječ o kapeli u koju su se pokapali knezovi Blagajski,¹⁵ pri čemu je odbacio zaključak Radimskoga kako su ondje pronađene opeke rimskoga podrijetla te naglasio da je riječ o tipičnoj tankoj srednjovjekovnoj opeci ugarske provenijencije.¹⁶ Vrlo vjerojatno riječ je o blagajskoj župnoj crkvi svetoga Jurja koja se spominje u popisu Ivana, arhiđakona goričkog, 1334. godine.¹⁷ Spominjanjem župnika u Blagaju potvrđeno je postojanje tamošnje crkve i u popisu župnika Zagrebačke biskupije iz 1501. godine.¹⁸ Zanimljivo je da je na tome mjestu krajem 19. stoljeća Vencel Radimský našao

¹⁴ Usporedi i detaljnije vidi u: Bojanovski, “Blagaj na Sani”, 7.

¹⁵ *Isto*, 17.

¹⁶ *Isto*, 7, bilj. 16. O izgledu srednjovjekovnoga zida i srednjovjekovnim ciglama više vidi u: Zorislav Horvat, *O izgledu srednjovjekovnog zida na primjerima nekih građevina u kontinentalnoj Hrvatskoj*. Zagreb, 1987.

¹⁷ “... Item ecclesia sancti Georgii de Blagay...”, Rački, “Popis župa zagrebačke biskupije”, 212.

¹⁸ “... Plebanus de Blagay...”, *isto*, 211.

čak 15 nadgrobnih ploča koje, nažalost, nije detaljnije opisao.¹⁹ Bojanovski je početkom sedmoga desetljeća 20. stoljeća pokušao doći do spomenutih nadgrobnih ploča, ali je napomenuo da je u Zemaljskome muzeju u Sarajevu našao samo dva fragmenta nadgrobnih ploča, a za ostale se ne zna gdje se nalaze, ako ih je Radimský uopće dopremio u Sarajevo.²⁰ Iako je moguće pretpostaviti da se na lokaciji “Crkvina” podno Blagaja nalazila grobna kapela knezova Blagajskih iz 14. i 15. stoljeća, ipak za tu pretpostavku nema čvrstih dokaza u pisanim izvorima ili arheološkim nalazima.

S druge strane, neupitno je da je do početka 15. stoljeća Blagaj na Sani postao hodočasničko središte u koje se hodočastilo o blagdan bezgrešnoga začeca Blažene Djevice Marije, koji se slavi 8. prosinca. Naime, boraveći na crkvenom saboru u Konstanzi, knez Ladislav Blagajski zamolio je papu Martina V. neka bulom odredi da će svi hodočasnici koji posjete Blagaj na rečeni blagdan dobiti potpuni oprost od grijeha. I uistinu je 10. svibnja 1418. papa Martin V. objavio ukaz kojim je taj privilegij dodijeljen svetištu u Blagaju na Sani,²¹ što je svakako potaknulo daljnja hodočašća u Blagaj.

Vrlo vjerojatno, u okolici blagajske župne crkve na lokalitetu “Crkvina” razvilo se i podgrađe utvrde Blagaj, tj. naselje trgovaca i obrtnika. Naime brojni su tvrđi gradovi na prostoru srednjovjekovne Slavonije čija su se podgrađa razvila u okolici tamošnjih župnih crkava.²² Razmjerno velik broj ulomaka srednjovjekovne opeke svakako ukazuje na to da se podno utvrde Blagaj razvilo značajnije naselje. Razvoju naselja trgovaca i obrtnika podno Blagaja tijekom 14. i 15. stoljeća pogodovalo je nekoliko okolnosti. U prvom redu to je činjenica da je Blagaj od sredine 14. stoljeća bio sjedište knezova Blagajskih, što je svakako privlačilo razne ljude koji su se mogli nadati službi familijara knezova Blagajskih, ali i raznim drugim službama. Potom, razvoju blagajskog podgrađa pogodovao je i položaj Blagaja u blizini važnog srednjovjekovnog trgovačkog puta dolinom rijeke Une, baš kao i dolazak sve većeg broja hodočasnika, što je dodatno potaknulo razvoj naselja. Nažalost, zbog nedostatka pisanih izvora i sustavnih arheoloških iskapanja teško je dati detaljniju sliku tvrdoga grada Blagaja i njegova podgrađa u razvijenom srednjem vijeku. Ipak, neupitna je činjenica da je Blagaj

---

¹⁹ Vencel Radimský, “O nekim prehistoričkim i rimskim građevnim ostancima u području Sane u Bosni”, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* 4 (1891): 443.

²⁰ Bojanovski, “Blagaj na Sani”, 17.

²¹ Andrija Lukinović (ur.), *Monumenta historica episcopatus Zagrabiensis. Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*, sv. 5. Zagreb: Kršćanska sadašnjost – Arhiv Hrvatske, 1992., dok. 395, str. 540.

²² Tako se primjerice podgrađe tvrdoga grada Zrina razvilo oko župne crkve Svetoga Križa (Kekez, *Plemićki rod Babonića*, 315).

do sredine 15. stoljeća doživio tipičan urbani razvoj tvrdih plemićkih gradova na prostoru Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva te je svakako bio jedan od najvažnijih i najrazvijenijih tvrdih gradova na prostoru srednjovjekovne Slavonije južno od rijeke Save.

Blagajski i tvrđi grad Blagaj u drugoj polovini 15. stoljeća

U drugoj polovini 15. stoljeća dolazi do velikih promjena u dotadašnjim srednjovjekovnim obrascima života i na prostoru čitavog Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva i na prostoru doline rijeke Sane. Osmanske provale i velika prijetnja koja se osjećala na prostoru južne Slavonije uvelike je promijenila društvene oblike života, ali i ekonomsku i demografsku sliku toga prostora. Velika iseljavanja stanovništva s prostora između Vrbasa i Kupe sa sobom su donijela mnoge probleme koji će uzrokovati neuspjeh protuosmanske obrane na tim prostorima.²³

Posljedice burnih događaja u ljeto 1463. koji su rezultirali osmanskim osvajanjem Jajca, tj. propašću srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva, vrlo su se brzo odrazile i na prostor doline Sane i tamošnjega tvrdog grada Blagaja. Naime padom tvrdoga grada Ključa, koji su na kraći period Osmanlije zauzeli između 27. svibnja i 5. lipnja 1463.,²⁴ dolina Sane otvorena je za buduće osmanske provale. Ipak, dolina nije pala u osmanske ruke toga ljeta, prije svega zato što je taj prostor, kao i prostor oko Une, uspješno branio ban Pavao Špirančić. Ban Špirančić bio je iznimno zainteresiran za obranu toga prostora jer su se u dolini Une nalazili i njegovi matični posjedi. No uskoro je bio zarobljen te je njegova supruga Margareta počela skupljati novac za njegovu otkupninu.²⁵ O uspješnosti Špirančićeve obrane dolina Sane i Une svjedoči i činjenica da te 1463. nisu zabilježeni osmanski upadi na taj prostor. Naime nakon pada Ključa, Osmanlije svoje prodore nisu usmjerili prema sjeveru, nego prema jugu, te su opustošili Krbavu i frankapanske posjede sve do Senja, koji su već te 1463. neuspješno opsjeli.²⁶

²³ Ivan Jurković dobro je primijetio da se u hrvatskoj javnosti često zaboravljala činjenica da su u razdoblju od 1463. do 1593. hrvatske zemlje pretrpjele gubitak od oko 60% starosjedilačkog stanovništva (Ivan Jurković, "Turska opasnost i hrvatski velikaši – knez Bernardin Frankapan i njegovo doba", *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 17 /1999/: 39).

²⁴ Lajos Thallóczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450-1527*. Zagreb, 1916., 66, bilj. 1.

²⁵ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, sv. 4. Zagreb, 1904., 60.

²⁶ Joannes Schafárik (ur.), *Acta archivi Veneti spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium* (dalje: AAV), knj. 1-2. Beograd, 1860.-1862., 510; Klaić, *Povijest Hrvata*, 60.

Zanimljiva je uloga knezova Blagajskih za vrijeme osmanske provale u Bosnu 1463. godine. Naime sačuvana je isprava čazmanskoga kaptola datirana 18. siječnja 1464., prema kojoj je kralj Matijaš Korvin naložio kanonicima toga kaptola da sastave komisiju čiji su članovi bili Mihovil Simonić, Stjepan Terek od Turilovca, Stjepan od Žutomerja i Martin od Therema.²⁷ Komisija je trebala ispitati ponašanje slavonskoga plemstva, tj. ustanoviti tko je od osumnjičenih plemića pomogao Osmanlijama u njihovu prodoru u Bosnu, posebice stoga što su Osmanlije odveli mnoštvo kršćana u ropstvo. Komisija je ustanovila da je knez Grgur Blagajski prešao na osmansku stranu te je osobno vodio neke osmanske čete budući da je očito dobro poznao krajeve kojima su Osmanlije prolazili.²⁸ Iako tu ispravu svakako treba promatrati u sklopu uobičajene prakse međusobnog optuživanja slavonskog i hrvatskog plemstva za suradnju s Osmanlijama tijekom 15. stoljeća, o čemu će više riječi biti u nastavku ovoga rada,²⁹ ipak je potrebno uočiti da Osmanlije nakon osvajanja Ključa krajem svibnja ili početkom lipnja 1463. nisu nastavili upadati u dolinu Sane, nego su provalili preko Krbave i Like do Senja. Takvoj osmanskoj odluci mogla je pridonijeti suradnja kneza Grgura Blagajskog s Osmanlijama, koji ih je uspio odagnati od pljačke njegovih posjeda u dolini Sane, ali i uspješna obrana bana Pavla Špirančića, koji je branio doline Sane i Une.

U svjetlu optužbi protiv kneza Grgura Blagajskog da je pomogao Osmanlijama u njihovu pohodu na Bosansko Kraljevstvo 1463. moguće je sagledati podatak što ga je u svome radu donio Ćiro Truhelka. On naime, pišući o povijesti i znamenitostima grada Jajca, bilježi kako je bosansku kraljicu Maru, suprugu posljednjega bosanskog kralja Stjepana Tomaševića, zarobio neki neimenovani ban te je pritvorio u Blagaju na Sani.³⁰ Prema njegovim riječima, taj je podatak pronašao u nekoj neimenovanoj osmanskoj kronici, ali pritom nije naznačio o kojoj je kronici riječ, kao ni gdje se ta kronika nalazi te je li eventualno objavljena. Očito je Truhelka u tom trenutku imao na pameti razmišljanja koja je zabilježio u svome ranijem radu o Jajcu objavljenom na njemačkom jeziku 1888. godine. U njemu je

---

²⁷ Magyar Országos Levéltár (Mađarski državni arhiv), Budimpešta, fond "Diplomatikai fényképgyűjtemény", sign. DF 255769.

²⁸ "... Gregorius de Blaga ... dum scilicet imperator Thurcorum regnum nostrum Bozne invaserat ipsis Thurcis [...] adherendo eosdem ad plurima loca nostrorum ad que scilicet iidem Thurci sine ductore penetrare nequivissent eosdem Thurcos duxi(sset et) per hoc infidelitatem incurere minime formidando..."; *isto*.

²⁹ Grgin, "Hrvatski velikaši", 45.

³⁰ Ćiro Truhelka, *Kraljevski grad Jajce: povijest i znamenitosti*. Sarajevo, 1904., 10, bilj. 3.

Truhelka pribilježio kako je, prema kronici *Poviest ot bitija i ot cesareh vaseh rodov*, nastaloj sredinom 16. stoljeća, kralj Stjepan Tomašević poslao svoju suprugu Maru s blagom u Ugarsku, gdje ju je, kako je poznato, zarobio ban Pavao i oteo joj blago, pa je poslije u Ugarskoj i umrla.³¹ I uistinu, u rečenoj se kronici spominje da je posljednji bosanski kralj svoju suprugu Maru s blagom poslao u Ugarsku, no nema spomena o banu Pavlu Špirančiću, kao ni o njegovu zarobljavanju kraljice Mare.³² Očito je Truhelka povezo podatak iz spomenute kronike s podatkom iz isprave od 11. prosinca 1466. prema kojemu se posljednja bosanska kraljica Mara nakon što je pobjegla iz zarobljeništva bana Špirančića naknadno sklonila u samostan sestara klarisa svetoga Stjepana u Splitu.³³

Iako autor ovoga rada nije uspio pronaći neimenovanu osmansku kroniku u kojoj se spominje da je kraljica Mara bila pritvorena u Blagaju na Sani,³⁴ kako je to naveo Truhelka, ipak je moguće dati vjerojatnu rekonstrukciju događaja vezanih uz nju. Nakon napuštanja Bobovca, kraljica Mara pratila je svoga supruga, kralja Stjepana Tomaševića, do Ključa, odatle ju je on poslao u Ugarsku, kako je to zabilježeno u kronici *Poviest ot bitija i ot cesareh vaseh rodov*. To se svakako moralo dogoditi prije razdoblja između 27. svibnja i 5. lipnja 1463., kada je Ključ pao u osmanske ruke, a kralj Stjepan Tomašević u njihovo zarobljeništvo.³⁵ Od Ključa je put prema jugu i jadranskoj obali bio odsječen jer su se tim prostorom kretale osmanske snage koje su još toga istog ljeta opustošile Krbavu i opsjele Senj.³⁶ Stoga je najsigurniji put od Ključa prema sjeveru bio dolinom Sane prema Uni, tj. prema prostoru koji je branio ban Pavao Špirančić,³⁷ što se poklapa s navodima iz kronike *Poviest ot bitija i ot cesareh vaseh rodov*, u kojoj piše da je

³¹ Ćiro Truhelka, *Geschichte und Denkwürdigkeiten von Jajce*. Sarajevo, 1888., 8, bilj. 3.

³² "... Leto scov (6972. g) hodi ... na bos[ni] i ouhvati stefana zeta despota lazara i brata mu sestere probi gospo[d]e ego daži lazareva pobeže na ougre sa riznicego svoego i uze car bobovac ... [ia]ice i ostale gradove pleni pride v skopje...", Aleksa Vukmanović, "Građa za istoriju naroda i književnosti srpske", *Glasnik Društva srpske slovesnosti* 10 (1858): 274.

³³ Janko Šafarik (ur.), *Acta Archiva Venetum*, knj. 2. Beograd, 1862., dok. 62, str. 537-538. Tumačenje da je upravo ban Pavao Špirančić zarobio kraljicu Maru prvi je iznio Ante Knežević u svojoj knjizi o propasti srednjovjekovnoga Bosanskog Kraljevstva (Ante Knežević, *Pad Bosne*. Senj, 1886., 54).

³⁴ Ni Đuro Tošić, autor do sada jedinog sustavnog rada o životu i sudbini kraljice Mare, ne poznaje podatak da je ona barem nakratko bila pritvorena u Blagaju na Sani. Vidi Đuro Tošić, "Poslednja bosanska kraljica Mara (Jelena)", *Zbornik za istoriju Bosne i Hercegovine* 3 (2002): 29-60.

³⁵ Thallóczy, *Povijest Jajca*, 66, bilj. 1.

³⁶ AAV, 510; Klaić, *Povjest Hrvata*, 60.

³⁷ Klaić, *Povjest Hrvata*, 60.

kralj Stjepan Tomašević poslao suprugu u Ugarsku. Više je razloga zašto se ban Pavao mogao odlučiti zarobiti kraljicu Maru. Prvo, bila je supruga kralja Stjepana Tomaševića, a iz daljnjih postupaka ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša Korvina moguće je pretpostaviti da je njegov plan već sredinom 1463. bio na bosansko prijestolje postaviti sebi odana čovjeka.³⁸ Drugo, kraljica Mara vjerojatno je sa sobom nosila kraljevsku riznicu, ali i relikvije svetoga Luke što ih je u miraz donijela bosanskomu kralju Stjepanu Tomaševiću. Moguće je da se ban Pavao nastojao domoći tih dragocjenosti.

Ipak, postavlja se pitanje – ako je Truhelkin navod točan – zašto je ban Pavao kraljicu Maru pritvorio u Blagaju na Sani, tj. u tvrdomu gradu knezova Blagajskih, a ne na nekom od svojih posjeda oko rijeke Une.³⁹ To nas pitanje ponovno vraća na ulogu knezova Blagajskih u vrijeme osmanske provale u Bosnu 1463. godine. Dakako da bi i sama utvrđenost grada Blagaja mogla biti razlog zbog kojega je ban Pavao pritvorio kraljicu upravo ondje, ali je isto tako moguće da je ban u taj grad smjestio svoju posadu upravo stoga što nije vjerovao knezu Grguru Blagajskom jer je ovaj pomogao Osmanlijama na njihovu pohodu na Bosnu vodeći njihove čete. U svakom slučaju, kraljica Mara mogla se kraljevskim blagom iskupiti iz zarobljeništva ili je pak puštena nakon što je i sam ban Pavao Špirančić pao u osmansko zarobljeništvo te je njegova supruga Margareta morala skupljati novac kako bi ga iskupila iz zarobljeništva.⁴⁰ Iz Blagaja je kraljica Mara lako mogla doći do Une te se unskim putem, nakon što je minula izravna osmanska opasnost, uputiti prema Kninu i dalje prema Splitu, gdje je njezin boravak zabilježen najkasnije 1466. godine. Takva rekonstrukcija događaja moguća je samo ako je točan podatak što ga je u svome radu o povijesti Jajca donio Truhelka. Dok se taj podatak ne potvrdi ili ne odbaci, ovdje je riječ samo o historiografskim promišljanjima.

U svakom slučaju, protuofenziva kralja Matijaša Korvina i osnivanje Jajačke banovine početkom 1464., tj. niz utvrđenih gradova i tvrđi grad Jajce, na neko su vrijeme odagnali izravne osmanske upade u dolinu Sane do Une. Naime u prvo su vrijeme osmanske provale usmjerene prema Hrvatskoj, tj. Krbavi i Lici. Tako su već 1468. zabilježene velike razorne osmanske provale na posjede kneza Stjepana Frankapana. Štoviše, osmanske su

---

³⁸ O tome više vidi u radu Borislava Grgina objavljenom u ovome zborniku i ondje navedenu literaturu.

³⁹ Kao što je već rečeno, matični posjedi bana Pavla bili su oko rijeke Une (Klaić, *Povjest Hrvata*, 60).

⁴⁰ *Isto*, 103.

čete po povratku opustošile krajeve oko Stjepanova grada Modruša.⁴¹ I naredne godine zabilježena je osmanska provala do Senja. U ljeto 1469. Isabeg je provalio do Senja, pritom ponovno pustošeći modruški kraj, a potom je provalio čak i u Kranjsku.⁴²

Početak osmoga desetljeća 15. stoljeća i u dolinama Sane i Une počela se osjećati sve veća nesigurnost zbog sve češćih osmanskih provala, što nas vraća na početak ovoga rada. Kao što je već rečeno, ugarsko-hrvatski kralj Matijaš Korvin odobrio je 16. prosinca 1470. Stjepanu, Ivanu, Nikoli i Mihovilu, knezovima Blagajskim, da ne moraju osobno prisustvovati banskom i kraljevskom sudu, nego da mogu poslati svoje prokuretove s pismima i svojim pečatima.⁴³ Ta je iznimka učinjena zbog sve veće opasnosti od osmanskih pljačkaša koji su napadali putnike na sve nesigurnijim putovima.

No nisu samo osmanski pljačkaši bili opasnost na onodobnim cestovnim putovima. U to su doba učestali sukobi među slavonskim plemićima, pa su jedni drugima činili mnoga zla. Tako je zabilježeno da su 1471. Ivana Draškovića, familijara knezova Blagajskih, napali ljudi Ladislava Svetačkog. Naime, prema vijestima iz tužbe knezova Blagajskih Nikole, Ivana i Stjepana protiv Ladislava Svetačkog od Zemče pred slavonskim banovima Blažem Mađarom i Damijanom Horvatom, sačuvanima u ispravi zagrebačkoga kaptola od 12. rujna 1471., nešto ranije iste godine, točnije 13. lipnja, negdje u slavonskim šumama kaštelan Pavao i Augustin Šipek, familijari slavonskoga vlastelina i susjeda blagajske Poljane Ladislava Svetačkog, orobili su blagajskoga službenika Ivana Draškovića oduzevši mu dragocjenosti i novac. Tom su prilikom propale i blagajske povelje koje su se ticale Blagaja i Ostrošca, a Drašković ih je nosio u čazmanski kaptol na prepisivanje i ovjeravanje.⁴⁴ Štoviše, iz iste se isprave saznaje da su knezovi Blagajski od Ladislava Svetačkog trpjeli i druge štete. Tako se u ispravi spominje krađa seljačke imovine i stoke, ali i paleži vinograda, pa čak i ubojstva kmetova.⁴⁵

⁴¹ Iván Nagy, Albert Nyáry (ur.), *Magyar diplomaciai emlékek. Mátyás király korából* (dalje: *MDE*). Budimpešta, 1877., dok. 45, str. 75-76.

⁴² *Isto*, dok. 62, str. 96-97.

⁴³ *CDCB*, dok. 201, str. 381-382.

⁴⁴ "... item dum circa festum sacratissimi Corporis Christi proxime preterit iidem exponentes per Iohannem Draskowych familiarem ipsorum certas literas regale set literalia instrumenta factum castrorum eorundem Blagay et Ozrosaczy ac eorundem possessiones tangente set concernentia ad capitulum ecclesie Chasmensis pro transumpendis et rescribendes ipsorum paribus destinassent..."; *CDCB*, dok. 202, str. 383.

⁴⁵ *Isto*, dok. 202, str. 383-384; Grgin, "Hrvatski velikaši", 44.

Dolina rijeke Sane sredinom osmoga desetljeća 15. stoljeća postala je jedan od glavnih smjerova osmanskih provala dalje prema zapadu. Tako je zabilježeno kako su tuda u rujnu 1473. Osmanlije provalili kroz Hrvatsku i Slavoniju sve do Koruške, Kranjske i Štajerske.⁴⁶ Štoviše, ujesen iduće godine, prilikom osmanskoga pohoda u Slavoniju, osobito je stradalo Zagorje i prostor oko Križevaca.⁴⁷ Dok za knezove Blagajske nije zabilježeno da su pokušavali zaustaviti osmanske provale kroz dolinu Sane, knezovi Zrinski, koristeći dobar položaj svoga tvrdoga grada Zrina, od kojega se vrlo brzo moglo doći do ušća Sane u Unu i tamošnjega gaza, nastojali su osujetiti osmanske provale. Tako je zabilježeno da je knez Petar Zrinski 1475. porazio Osmanlije na njihovu povratku, i to upravo na prijelazu Une. Naime, kako je početkom godine Ahmet-paša neuspješno opsjeo grad Zrin, knez Petar Zrinski imao je dovoljno vremena pripremiti svoje čete i namjestiti klopku Osmanlijama u trenutku njihova povratka. Iako nije točno navedeno gdje se ta bitka odigrala, najvjerojatnije se to zbilo u blizini ušća Sane u Unu, tj. blizu današnjeg Bosanskog Novog.⁴⁸ U svakom slučaju, taj uspjeh kneza Petra Zrinskog vrlo je vjerojatno nagnao knezove Blagajske na pomirbu s njime. I uistinu, knez Ivan Blagajski sklopio je 11. srpnja 1475. pred čazmanskim kaptolom, u svoje i ime svoje braće Nikole i Mihovila, mir s knezom Petrom Zrinskim.⁴⁹

Vrlo brzo nakon smrti naslovnoga bosanskog kralja Nikole Iločkog 1477., koji je uspješno vodio obranu Jajačke banovine, uslijedio je novi val osmanskih upada u Hrvatsku i Slavoniju.⁵⁰ Tako su one teško opustošene već u listopadu iste godine. Naredne godine zabilježene su nove osmanske provale kroz doline Sane i Une u Slavoniju. No u ljeto te 1478. hrvatski velikaši predvođeni Petrom Zrinskim ponovno su porazili osmanske čete koje su se vraćale s pljačkaškog pohoda. I ta se bitka odigrala negdje na posjedima kneza Petra Zrinskog.⁵¹

Najveći poraz Osmanlije su doživjeli u dvodnevnoj bitci kod broda Zrinskoga, vrlo vjerojatno kod mjesta gdje će kasnije biti izgrađen Novi na Uni. U bitci koja se vodila 29. i 30. listopada 1483. ban Matijaš Gereb pora-

---

⁴⁶ Klaić, *Povjest Hrvata*, 115-116; Borislav Grgin, *Počeci rasapa. Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*. Zagreb, 2002., 175.

⁴⁷ MDE, dok. 180, str. 260-261; Klaić, *Povjest Hrvata*, 118; Grgin, *Počeci rasapa*, 175.

⁴⁸ Ivan Kukuljević Sakcinski, *Zrin grad i njegovi gospodari*. Zagreb, 1883., 47; Grgin, *Počeci rasapa*, 175.

⁴⁹ CDCB, dok. 203, str. 384-386; Grgin, "Hrvatski velikaši", 44.

⁵⁰ Grgin, *Počeci rasapa*, 175.

⁵¹ *Isto*, 176.

zio je veliku osmansku vojsku koja je sa sobom vodila velik plijen i mnoštvo zarobljenika. Zanimljivo je da su u bitci sudjelovali Bernardin i drugi Frankapani (Cetinski i Slunjski), kao i knezovi Zrinski, ali ne i knezovi Blagajski, koji su u to doba bili u sporu s knezovima Zrinskima oko posjeda Dobretin. U svakom slučaju, nakon toga osmanskog poraza došlo je do sklapanja petogodišnjeg mira između kralja Matijaša i Osmanlija te su na neko vrijeme prestale međusobne borbe većih razmjera, ali su granične čarke nastavljene.⁵²

Unatoč sve većoj osmanskoj opasnosti od kraja sedamdesetih godina 15. stoljeća Blagajski su više posvećeni sporovima sa susjednim velikašima negoli obrani svojih posjeda od Osmanlija. Kao što je već spomenuto, knezovi Blagajski vodili su 1483. spor s knezom Petrom Zrinskim oko posjeda Dobretin⁵³ te vrlo vjerojatno nisu sudjelovali u bitci kod broda Zrinskoga. Određeno zatišje što se tiče osmanskih provala, koje je donijelo potpisivanje petogodišnjega mira između ugarsko-hrvatskoga kralja i osmanskoga sultana 1483., pogodovalo je razbuktavanju međusobnih sukoba slavonskoga plemstva. Vijesti o sukobima Blagajskih i Zrinskih sačuvane su u tužbi što ju je 30. srpnja 1485. podignuo knez Petar Zrinski protiv knezova Blagajskih pred slavonskim banovima.⁵⁴ U toj tužbi ima vijesti o pljačkama koje su Blagajski učinili na posjedima Zrinskih od 1483. do 1485. godine. Tako je zabilježeno da su po naredbi Stjepana i Mihovila Blagajskog njihovi kaštelani Mihovil Janković od Petrovljana i Ilija Merkohelić poharali posjede Petra Zrinskog na susjednom zrinskom vlastelinstvu u više navrata tijekom 1485. godine. Štoviše, čini se da su se te pljačke redovito događale te da su blagajski kaštelani opljačkanu stoku redovito odvodili u Blagaj. Posebno su zanimljive vijesti o događaju koji se odigrao 22. kolovoza 1484. godine. Naime, prema riječima kneza Petra Zrinskog, njegovi su podložnici u Blagaju prepoznali stoku koju su Osmanlije prije odveli s opljačkanih posjeda knezova Zrinskih. Tom su prilikom Osmanlije odveli više od 300 seljaka i jobagiona knezova Zrinskih te mnogo stoke i raznovrsnih dobara. Očito su Osmanlije opljačkanu stoku prodali Blagajskima, koji su je zadržali na svojim posjedima, te je stoga knez Petar Zrinski optužio Blagajske da surađuju s Osmanlijama.⁵⁵

⁵² *Isto.*

⁵³ CDCB, dok. 202, str. 397-398; Grgin, "Hrvatski velikaši", 44.

⁵⁴ CDCB, dok. 210, str. 399-403.

⁵⁵ Grgin, "Hrvatski velikaši", 44.

Kao što je već rečeno, u zadnjim desetljećima 15. stoljeća učestale su optužbe među vlastelom za suradnju s Osmanlijama. Takva suradnja svakako nije isključena. Tako je primjerice zabilježeno da je Anž Frankapan prije Krbavske bitke surađivao s Osmanlijama iako su oni često pljačkali posjede njegova bratića kneza Bernardina Frankapana.⁵⁶ Štoviše, čini se da su pred kraj 15. stoljeća knezovi Blagajski priznali vrhovništvo osmanskoga sultana. Naime sačuvana je vijest da su kršćanski pregovarači saznali od Osmanlija, koji su tražili da im se preda opsjednuti Modruš, da su knezovi Blagajski nešto ranije prisegnuli na vjernost Osmanlijama i dopustili im da prolaze njihovim teritorijem te da plaćaju danak. Stoga su osmanski pregovarači predlagali Frankapanima da učine isto.⁵⁷

Novi mir, potpisan 1495. između ugarsko-hrvatskoga kralja i osmanskoga sultana, omogućio je razmjerno mirnu situaciju na granici idućih nekoliko godina. Obranu je organizirao ban Franjo Berislavić Grabarski, a bilo je tek manjih okršaja i čarki. Tomu je svakako pogodovala i činjenica da je u tom trenutku osmanska vojna politika bila okrenuta prema sjeveru i prodorima preko Dunava u Panonsku nizinu.⁵⁸ Te su okolnosti omogućile knezovima Blagajskim odbijanje poslušnosti Osmanlijama, pa su oni početkom idućega stoljeća postali jedni od najustrajnijih branitelja svojih posjeda, a samim time i hrvatskih povijesnih zemalja od osmanske navale.

Blagajski i tvrdi grad Blagaj u prvoj polovini 16. stoljeća

Početkom 16. stoljeća došlo je do obnove osmanske ofenzive prema prostorima srednje Europe, koja će nakon nešto manje od tri desetljeća rezultirati konačnim raspadanjem srednjovjekovnoga personalnog Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i određene transformacije te političke tvorevine pod novom vladarskom kućom Habsburgovaca. Isto tako, neće proći ni tri puna desetljeća, a propast će i Jajačka banovina, te će taj događaj odrediti sudbinu kršćanskoga, tj. hrvatskoga Blagaja na Sani.

Osjećajući jačanje ofenzivnih ideja unutar Osmanskoga Carstva, početkom 1500. formiran je savez u koji je uključena Sveta Stolica, Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo i Mletačka Republika, a cilj mu je bio obnova ratova s Osmanlijama i njihovo protjerivanje iz Europe. Ratni sukobi započeli su

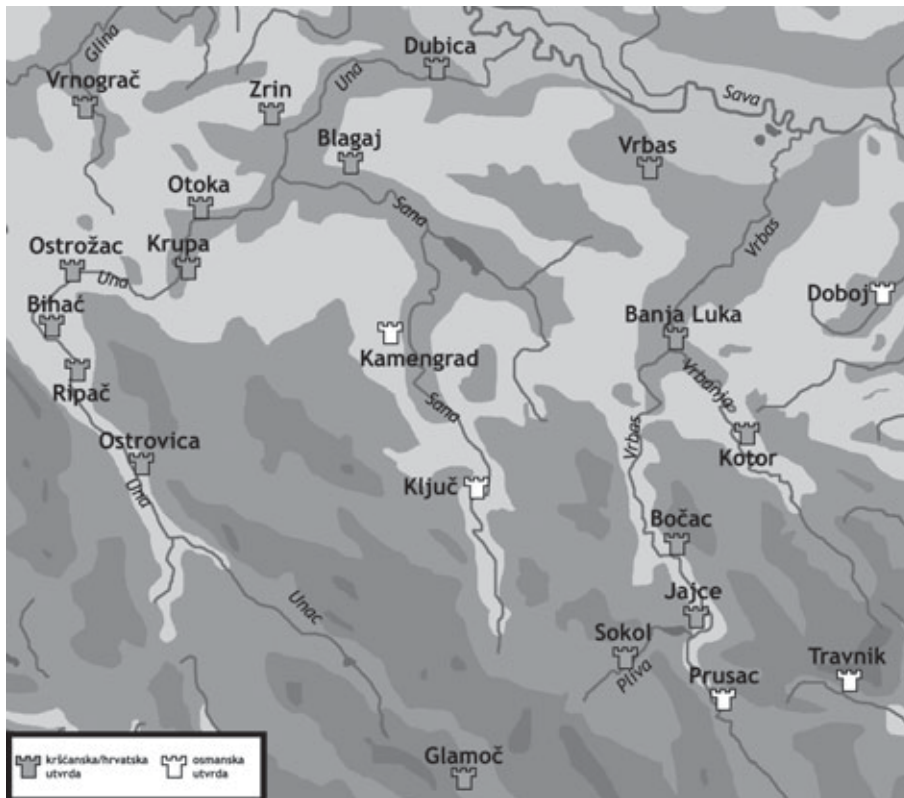
---

⁵⁶ Hrvoje Kekez, "Bernardin Frankapan i Krbavska bitka: je li spasio sebe i malobrojne ili je pobjegao iz boja?", *Modruški zbornik* 3 (2009): 70-71.

⁵⁷ Klaić, *Povjest Hrvata*, 239.

⁵⁸ Thallóczy, *Povijest Jajca*, 143.

Utvrde između Vrbasa i Une nakon mira 1503. godine

već u studenome iste godine, a u njih se uključila slavonska i hrvatska vlastela, među kojima su značajniju ulogu imali knezovi Zrinski, Frankapani i Karlovići iz roda Kurjakovića. Rat je trajao nepune četiri godine, s naizmjeničnim uspjesima jedne i druge strane. Mir između zaraćenih strana potpisan je 22. veljače 1503., a na snagu je stupio 20. kolovoza iste godine. Tom je prilikom dogovoreno sedmogodišnje primirje. Iako je Jajce ostalo u kršćanskim rukama, Osmanlije su zadržali sve važne gradove u Bosni koje su osvojili za ratnih zbivanja. Tako su se, između ostalih, u osmanskim rukama našli tvrđi gradovi Ključ i Kamengrad, koji su se kao klin zabili u hrvatski teritorij.⁵⁹ Držanjem vojnih posada u tim gradovima Osmanlije su odvojili Jajačku banovinu od crte obrane u Hrvatskoj na potezu od Krbave preko Bijaća do doline Une. Vrlo brzo upravo će ta dva tvrđi grada postati

⁵⁹ Ivan Jurković, "Knez Bernardin i njegovo doba", u: *Oratio pro Croatia. Govor za Hrvatsku*. Zagreb: Katedra Čakavskog sabora Modruše, 2010., 26.

Pozicija tvrdoga grada Blagaja na malenom uzvišenju posred doline (preuzeto s: <<http://jupiter.elte.hu>>)

polazne točke Osmanlija na njihovim prodorima kroz dolinu Sane prema Uni i dalje u Slavoniju i slovenske zemlje.⁶⁰

Iako je bilo dogovoreno primirje, pojedine osmanske čete ipak su nastavile provaljivati u Slavoniju. Jedan od najvažnijih smjerova osmanskih prodora u tadašnju južnu Slavoniju bio je dolinom Sane prema Uni, a polazišna točka osmanskih postrojbi bile su utvrde Kamengrad i Ključ. Time su sve više bili ugroženi i posjedi knezova Blagajskih u dolini Sane, kao i sam grad Blagaj. Stoga su knezovi Blagajski sve više snage i sredstava ulagali u obranu doline Sane, ali su se pritom oslanjali i na pomoć ugarsko-hrvatskoga kralja Vladislava II. Jagelovića. Tako je 24. travnja 1504. zabilježeno da su knezovi Antun i Grgur Blagajski za obranu kraljevstva od Osmanlija držali četvu od 50 konjanika, za čije su plaće od vladara primili 500 florena godišnjeg iznosa.⁶¹ Kralj Vladislav II. i idućih je godina nastavio financijski pomagati obranu južnih granica Slavonije. Tako je 1507. poslao knezu Grguru Blagajskom 200 zlatnih guldena za potrebe obrane granice. Štoviše, tada je i Grgurov nećak, knez Gašpar Blagajski, od kralja primio iznos od 100 zlatnih guldena.⁶² No kronična besparica primorala je vladara da magnatima umjesto godišnje plaće za držanje vojske radi obrane Ugarsko-Hrvatskoga Kraljevstva sve češće daruje pojedine posjede u sigurnijim krajevima. To je odgovaralo i samomu slavonskom plemstvu jer su tako dobivali posjede koji nisu ili su pak bili manje ugroženi od osmanskih pljačkaša te

---

⁶⁰ Usporedi i detaljnije vidi u: Thallóczy, *Povijest Jajca*, 144.

⁶¹ "... Antonio de Blaga cum fratre suo ad equites L ... V...", Lajos Thallóczy, Sándor Horváth (ur.), *Jajca (bánság, vár és város) története 1450-1527*. Budapest, 1915., dok. 115, str. 184. Zanimljivo je da je iste godine knez Nikola Zrinski, susjed knezova Blagajskih, držao četvu od 25 konjanika, za što je primio godišnju naknadu u iznosu od 250 florena ("... Nicola Zriný ad equites XVV ... II½...", isto).

⁶² Thallóczy, *Die Geschichte*, 111.

se s njih moglo ubirati prihode, ali i na njih dovesti stanovništvo s ugroženijih posjeda.⁶³ U tom svjetlu treba promatrati darovnicu kralja Vladislava II. knezu Antunu Blagajskom za posjed Zemkovec u Zagrebačkoj županiji. Kralj je pritom naglasio da rečeni posjed daruje knezu Antunu kao nadoknadu za dugotrajnu i konstantnu vjernost.⁶⁴

Nakon isteka dogovorenog sedmogodišnjeg primirja Osmanlije su obnovili ofenzivu na Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, ali su početkom drugoga desetljeća 16. stoljeća u fokusu osmanskih ratnih planova više bile južna Ugarska i Srebrenička banovina negoli prostor Hrvatske i Slavonije. Štoviše, iako je 1511. obnovljeno primirje između sultana Bajazida i kralja Vladislava II. na pet godina, bosanski i hercegovački sandžakbegovi nisu marili za primirje, nego su neprestano uznemirivali pogranične gradove u Hrvatskoj i južnoj Slavoniji.⁶⁵ Tako su već krajem kolovoza 1511. zabilježene osmanske provale preko Like i Kapele do Modruša.⁶⁶

Padom Srebreničke banovine u jesen 1512.⁶⁷ bosanski su sandžakbegovi sve svoje snage usmjerili prema zapadu, tj. prema Hrvatskoj i južnoj Slavoniji. Već su te godine zabilježene osmanske provale i kroz dolinu Sane. Osmanlije su svoju vojsku vjerojatno okupili u Kamengradu. Kao što je već rečeno, upravo za tu godinu bosanski kroničar fra Nikola Lašvanin bilježi da su Osmanlije zauzeli tvrđi grad Blagaj.⁶⁸ Tu je vijest odbacio Bojanovski, smatrajući da je Lašvanin vrlo vjerojatno zabilježio tek neki osmanski upad te da vrijeme pada Blagaja u osmanske ruke treba tražiti znatno kasnije.⁶⁹

Kako je Lašvaninov zapis o padu Blagaja sačuvan u kronici, dakle sekundarnom izvoru podložnom subjektivnom doživljaju njegova sastavljača, potrebno je proučiti nešto kasnije vijesti iz sačuvanih diplomatskih izvora radi jasne ocjene točnosti Lašvaninova zapisa. Najprije valja upozoriti na događaje koji su prethodili poznatoj bitci protiv Osmanlija održanoj na Veliku Gospu 1513. godine. U toj je bitci ban Petar Berislavić teško po-

⁶³ O nastojanjima hrvatskog i slavonskog plemstva da za svoje ratne zasluge dobiju posjede u sigurnijim krajevima Slavonije i Ugarske više vidi u: Ivan Jurković, "Klasifikacija hrvatskih rase-ljenika za trajanja osmanske ugroze (od 1463. do 1593.)", *Migracijske i etničke teme* 19 (2003): 147-174.

⁶⁴ CDCB, dok. 229, str. 447-448.

⁶⁵ Ive Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*. Zagreb: Golden marketing, 1998., 54.

⁶⁶ Lajos Thallóczy, Antal Hodinka (ur.), *Magyarország melléktartományainak oklveltára. A horvatt vevhelyek oklveltára*. Budimpešta, 1903., 24.

⁶⁷ Početkom jeseni 1512. Osmanlije su zauzeli Srebrenik, Soko, Tešanj i Brčko, tj. cijelu Srebreničku banovinu (Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, 54).

⁶⁸ Lašvanin, *Ljetopis*, 140.

⁶⁹ Bojanovski, "Blagaj na Sani", 12.

razio Osmanlije. Naime, saznajući da se prema Dubici kreće osmanska vojska, ban Berislavić na brzinu je okupio vojsku te se iz Kraljeve Velike kraj Požege uputio prema Jasenovcu i ušću Une u Savu te dalje uzvodno uz Unu prema Dubici. Očito se osmanska vojska približavala Dubici iz drugoga smjera, tj. iz doline Sane pokraj današnjeg Bosanskog Novog te dalje nizvodno prema Dubici.⁷⁰ Iako je moguće da je osmanska vojska jednostavno zaobišla Blagaj, ipak je vjerojatnije da je u tom trenutku Blagaj već bio u njihovim rukama. Naime Osmanlijama strateški ne bi bilo pametno ostaviti u svojoj pozadini u hrvatskim rukama tako čvrstu utvrdu kakav je Blagaj u tom trenutku bio. Stoga je moguće da je Lašvaninova vijest da su Osmanlije 1512. zauzeli Blagaj poprilično istinita.

Štoviše, potrebno je napomenuti da postoje vijesti da je Blagaj do 1519. bio u rukama Osmanlija. Naime u pismu ugarsko-hrvatskoga kralja Ludovika II. osmanskomu sultanu Selimu I. postoje vijesti koje potvrđuju da je Blagaj od 1512. do 1519. mogao biti u osmanskim rukama. U tome pismu od 28. ožujka 1519. kralj Ludovik II. zatražio je od osmanskoga vladara da mu vrati gradove na granici s Bosnom, među koje je dodan i Blagaj.⁷¹ Očito je u tom trenutku Blagaj bio u osmanskim rukama te ga je kralj Vladislav II. tražio natrag.

Iako nema sačuvanih vijesti kako se to zbilo, ipak je vjerojatno da su Osmanlije Blagaj vratili u hrvatske ruke, a isto je tako moguće da je grad vratio knez Stjepan Blagajski uz pomoć slavonskoga bana Petra Berislavića, koji je u drugoj polovini drugoga desetljeća 16. stoljeća uspješno organizirao obranu granice Hrvatskoga Kraljevstva kombinirajući danonoćno bdjenje i povremene upade u osmanske prostore. Tako se ban Berislavić u tri navrata, 1515., 1518. i 1519., uspio probiti do Jajca i pomoći opkoljenom gradu. U svakom slučaju, novi mir s Osmanlijama dogovoren je 1. travnja u Budimu, a potpisan 30. svibnja 1519. u Drinopolju.⁷²

Kako je iz sredine trećega desetljeća 16. stoljeća sačuvano nekoliko vijesti koje govore da je tvrdi grad Blagaj još uvijek u rukama knezova Blagaj-

---

⁷⁰ Usporedi i više vidi u: Klaić, *Povjest Hrvata*, 302. U samoj bitci kod Dubice istaknuo se i knez Gašpar Blagajski (Thallóczy, *Die Geschichte*, 112).

⁷¹ "... Similiter etiam ex parte ipsius Cesaree maiestatis sua Cesarea maiestas unacum consiliariis, dominis, necnon regnis, castris, castellis, civitatibus, oppidis, villis, districtibus et superiore terra ducis, in primis: ... Blagay..."; Lajos Thallóczy, Sándor Horváth, *Magyarország melléktartományainak oklevéltára. Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék). Codex diplomaticus partium Regno Hungariae adnexarum (Comitatum: Dubicza, Orbász et Szana)*. Budimpešta, 1912., dok. 167, str. 281.

⁷² Thallóczy, *Povjest Jajca*, 144.

skih, očito je knez Stjepan Blagajski u doba banovanja slavonskoga bana Petra Berislavića uspio ponovno preuzeti Blagaj. Štoviše, kao i mnogi drugi hrvatski i slavonski magnati čiji su posjedi bili ponajviše ugroženi, i knezovi Blagajski sve su se više okretali austrijskomu nadvojvodi Ferdinandu I. Habsburgovcu tražeći materijalnu i vojnu pomoć za obranu svojih posjeda, pa samim time i granice. Tako je zabilježeno da su 30. studenoga 1522. knezovi Vuk, Juraj i Matija Frankapan te knez Stjepan Blagajski od nadvojvode Ferdinanda primili 1.200 guldena za ratne svrhe.⁷³

Početak 16. stoljeća najveća opasnost Blagaju je prijetila iz Kamengrada, koji je još od 1503. bio u osmanskim rukama. Nastojeći odagnati tu opasnost i donekle osloboditi dolinu Une od stalnog osmanskog pritiska, knez Nikola Zrinski očitovao se početkom 1524. da je spreman udariti na znamenitu utvrdu Kamengrad u osmanskoj Bosni te je za 14 dana osvojiti. Za taj pothvat tražio je pomoć od 800 teških i 3000 lakih konjanika, a uz to još i 6000 pješaka.⁷⁴ Razmišljajući o ideji kneza Zrinskoga, kralj Ferdinand poslao je u lipnju iste godine svoje izaslanike Weichselbergera, Kocijana i Leysera kod kneza Nikole Zrinskog da provjere je li moguće provesti njegovu ideju o zauzimanju Kamengrada.⁷⁵

Očito je Kamengrad bio jako osmansko uporište, dok je sredinom trećega desetljeća 16. stoljeća u Blagaju još uvijek bila, vjerojatno manja, hrvatska, tj. kršćanska posada. Prostor između tih dviju utvrda bio je pust, tj. "ničija zemlja". Tomu u prilog govori i činjenica da je knez Krsto Frankapan, nakon što je u nedjelju 11. lipnja 1525. dospio do opkoljenog Jajca i pomogao mu,⁷⁶ odbio prijedlog da svoju vojsku vrati kroz dolinu Sane, između Kamengrada i Blagaja, jer na tome putu ne bi bila toliko izložena osmanskim napadima. Knez Frankapan je to odbio jer nije želio sramotiti vojsku te se odlučio vratiti istim putom, dolinom Vrbasa prema Gradiški i rijeci Savi.⁷⁷

No kako je vrijeme protjecalo, situacija oko grada Blagaja bivala je sve očajnija. Naime, budući da ga je zbog isturenog položaja bilo sve teže braniti, većina stanovništva napustila je grad. Bez okolnog stanovništva i sve siromašniji, knezovi Blagajski nisu mogli sami braniti svoje posjede, pa ni

⁷³ Thallóczy, *Die Geschichte*, 116.

⁷⁴ Klaić, *Povjest Hrvata*, 392.

⁷⁵ *Isto*, 395.

⁷⁶ O pomaganju opkoljenom Jajcu 1525. od strane kneza Krste Frankapana više vidi u: Pejo Ćošković, "Banjaluka i pomaganje Jajcu 1525. godine", *Istorijski zbornik* 8 (1987): 13-36.

⁷⁷ Thallóczy, *Povjest Jajca*, 213; Klaić, *Povjest Hrvata*, 410.

sam Blagaj, pa su sve češće od nadvojvode Ferdinanda tražili financijsku pomoć, koja očito nije stizala redovito. Stoga se knez Stjepan Blagajski 17. srpnja 1526. žalio nadvojvodi Ferdinandu da nije primio pomoć za obranu pet svojih gradova, među kojima i tvrdoga grada Blagaja. Posebno je loša situacija bila oko Blagaja jer su Osmanlije dio stanovništva odveli u roblje, a dio je od straha pobjegao. Taj je grad knez Stjepan Blagajski, prema svojim riječima, branio uz nevjerovatne napore i velike troškove.⁷⁸

Velikom porazom ugarsko-hrvatske vojske na Mohačkome polju 1526.,⁷⁹ kao i konačnim padom Jajca 1527., zapečaćena je i sudbina tvrdoga grada Blagaja na Sani. Ipak, grad Blagaj je i početkom četvrtoga desetljeća i dalje bio u rukama knezova Blagajskih. Zanimljive su vijesti što ih je 1531. zabilježio Benedikt Kuripešić, koji je godinu dana prije kroz Bosnu putovao u Carigrad. Kuripešić piše kako je napustivši Krupu na Uni te prošavši kroz selo Gornje Polje jašući kroz brda ugledao s lijeve strane zidine gradića Japre. Potom se spustio u dolinu te prešao potok Japru, da bi ga na jednu njemačku milju od toga mjesta dočekalo 50 dobro naoružanih osmanskih konjanika iz Kamengrada. Njihov zapovjednik bio je Malkošić-beg, koji ga je potom ugostio u svome dvoru u Kamengradu.⁸⁰ Prema njegovoj poziciji naspram rijeci Japri može se pretpostaviti da je gradić Japra iz Kuripešićeva putopisa zapravo Blagaj. Očito se u njemu još uvijek nalazila kršćanska posada te se Malkošić-beg nije želio približiti gradu na manje od njemačke milje kako svoje konjanike ne bi izložio topničkom napadu sa zidina grada Blagaja.

U svakom slučaju, vijesti iz ljeta iste godine potvrđuju da je Blagaj i dalje bio u kršćanskim rukama. Naime sačuvano je pismo hrvatskoga plemstva upućeno kralju Ferdinandu I., sastavljeno nešto prije 9. kolovoza 1531., u

---

⁷⁸ "... wx quo ipse quinquam castra in confinibus et vadis maximis habeo, vt puta castrum Blagay, Sthok, uturmque Bwsswych et Ozthrosacz, vbi plura nobis imminent pericula et continuis fatigamur seu premimur molestiis et incursionibus et depopulacionibus infidelium Turchorum atterimur, resistere autem hosti et vestre serenissime maiestati inseruire cupiens, multos ex familiaribus et colonis propriis amisi, quos hostis Turca abduxit seu trucidavit, aut ibidem detruncauit; et precipue castrum Blagay cum maxima difictate et dispendio sustento et manuteneo propriis in expensis comparando et mittendo alimenta et custodes seu allia necessaria illic comportando..."; Emilij Laszowski (ur.), *Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* (dalje: HS), sv. 1. Zagreb, 1914., dok. 7, str. 7-8.

⁷⁹ O vojnome porazu ugarsko-hrvatske vojske na Mohačkome polju i posljedicama toga događaja više vidi u: Géza Perjés, "The fall of the medieval Kingdom of Hungary: Mohács 1526 – Buda 1541", u: *War and Society in East Central Europe*, vol. XXVI. Boulder: Columbia University Press, 1989., 171-272.

⁸⁰ Benedikt Kuripešić, *Putopis kroz Bosnu, Srbiju, Bugarsku i Rumeliju 1530.*, ur. Miroslav Niškanić. Beograd: Čigoja štampa, 2001., 17.

kojemu mole kralja da se pošalje komisija koja će obići gradove Krupu, Brinje i Blagaj jer je tim posjedima i gradovima potrebno što prije poslati pomoć.⁸¹

Zbog svoga položaja u blizini ušća Sane u Unu, tvrđi grad Blagaj bio je strateški vrlo važan, i to kao kršćanska predstraža doline Une. Njegova ugroženost sve češćim i razornijim osmanskim provalama vidljiva je i iz sačuvane arhitekture. Ona uglavnom ostavlja dojam razvijenog burga 15. i 16. stoljeća. Iz razdoblja prije osmanske prijetnje, tj. prije sredine 15. stoljeća, sačuvani su glavni elementi romaničke i gotičke fortifikacije, poput branič-kule, ostataka palasa oko kojega se formiralo unutrašnje dvorište. To je dvorište formirano krajem 14. i tijekom 15. stoljeća, a oko njega se vide zatrpani ostaci koji su kvalitetno rađeni, iako zidani u nešto rustičnijoj strukturi i tehnici. Zapadna kula i vanjski bedem sigurno su građeni u vrijeme prije osmanske prijetnje, tj. do sredine 15. stoljeća, jer imaju karakteristične poprečne grede kojima se ojačavala masa zida. Iz vremena osmanske prijetnje, tj. iz druge polovine 15. i s početka 16. stoljeća, sačuvano je dosta arhitektonskih elemenata. U prvom redu to su tri manja bastiona (*torete*) na vanjskom istočnom zidu. Jedan je smješten na sjeveroistočnom dijelu zida, a drugi na sredini istočnoga zida. Treći bastion nalazi se na jugoistočnom dijelu zida. Te su torete po svoj prilici nastale uvođenjem topništva te su vrlo vjerojatno građene u drugoj polovini 15. i početkom 16. stoljeća, tj. u vrijeme najčešćih osmanskih provala. Isti je slučaj i s vidljivim dijelom sjevernoga zida, čija debljina od preko 1,5 m ukazuje na gradnju koja treba izdržati topničku paljbu. U tom stadiju prekinut je daljnji razvitak grada i tvrđi grad Blagaj odražava punu prisutnost gotike i početak renesansnih bastiona koji su služili za obranu od topništva.⁸²

Vrijeme osmanskoga osvajanja Blagaja

Naposljetku se postavlja pitanje kada je i u kakvim okolnostima tvrđi grad Blagaj pao u osmanske ruke. Budući da o tome nema izravnih vijesti u sačuvanim povijesnim izvorima, potrebno je analizom događanja iz sredine četvrtoga desetljeća 16. stoljeća na prostoru dolina rijeka Une i Sane i

⁸¹ "... Item, si quos vestra regia maiestas miserit ex consilio ad videndum statum regni nostri, habeant in mandatis lustrare visitarque et alias arces, vt Crupa, Brynye et Vlagay. Quarum noa prouisio ac municio toti regno esset auxilio ac presidio...", Emilij Laszowski (ur.), *Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 2. Zagreb, 1916., dok. 505, str. 504.

⁸² Usporedi Bojanovski, "Blagaj na Sani", 7.

njihovom širom kontekstualizacijom pokušati utvrditi okvir događaja i vrijeme osmanskoga preuzimanja grada Blagaja.

Ne pozivajući se ni na kakve konkretne povijesne dokumente, niti detaljnije analiziravši povijesne događaje, Hamdija Kreševljaković donio je podatak da je Blagaj 1537. uključen u sastav novoosnovanoga sandžaka Klis,⁸³ što bi značilo da je već tada taj grad napustila hrvatska, tj. kršćanska posada. Da bi se to Kreševljakovićeva razmišljanje moglo prihvatiti ili odbaciti, potrebno je u grubim crtama opisati prilike na granici s Osmanskim Carstvom u četrdesetim godinama 16. stoljeća.

Neprestani ratovi sultana Sulejmana Zakonodavca iscrpili su ljudske i materijalne snage Osmanskoga Carstva, pa je i Osmanlijama bio potreban predah u ostvarivanju osvajačkih ciljeva. Koristeći taj predah, kralj Ferdinand I. sklopio je 1533. primirje sa sultanom.⁸⁴ Nakon samo tri godine započeo je novi rat. Osmanlije su već u proljeće 1536. provalili u Slavoniju između Drave i Save, gdje su u njihove ruke pali mnogi tvrđi gradovi. Štoviše, cijela Požeška kotlina pala je u osmanske ruke te se granica na prostoru između Save i Drave primaknula sve do Moslavačkoga gorja.⁸⁵ Nakon što su osvojili široke prostore između Save i Drave, Osmanlije su početkom 1537. započeli s pripremama novih prodora u dva smjera. Jedan je vodio prema istočnoj jadranskoj obali, gdje je glavni cilj osmanskih provala bio tvrđi grad Klis, posljednja utvrda u hrvatskim rukama između Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva, koju je junački branio kapetan Petar Kružić. Obrana Klisa napokon je popustila 12. ožujka 1537. te je Murad-beg tako ostvario velik uspjeh u današnjoj Dalmaciji.⁸⁶ Drugi pravac osmanskih prodora te godine bio je u smjeru doline Une. Vrlo brzo nakon osvajanja Klisa Murad-beg je smjestio jaku posadu i u Kamengrad i uključio ga u novoosnovani Kliški sandžak. Osim toga, primaknuo je granicu prema Uni.⁸⁷

Vrlo vjerojatno u kasnu jesen ili ranu zimu 1537. Osmanlije su zauzeli tvrđi grad Blagaj. Naime već početkom studenoga 1537. sastalo se hrvatsko i slavonsko plemstvo na Saboru u Dubravi kako bi odgovorilo na poziv kralja Ferdinanda I. u kojemu je tražio konzultacije o tome kako voditi obranu na Uni, jer je očito pala i posljednja kršćanska utvrda u dolini Sane

---

⁸³ Hamdija Kreševljaković, "Novi podatak o povijesti grada Blagaja na Sani. Prilog evidenciji spomenika kulture", *Naše starine: godišnjak Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Bosne i Hercegovine* 6 (1959): 35.

⁸⁴ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, 80.

⁸⁵ *Isto*, 81-87.

⁸⁶ *Isto*, 86-87.

⁸⁷ *Isto*, 87.

u blizini samoga ulaza u dolinu Une. Ubrzo je Sabor poslao u Graz svoje poslanstvo, koje je kralju izložilo stanje utvrda na granici na Uni i na prostoru između Save i Drave. Na sastanku održanom 5. studenoga 1537. saborsko poslanstvo predložilo je kralju da se ponajprije utvrde preostale utvrde na graničnim područjima. Tom je prigodom nabrojen čitav niz utvrda na Uni i prostoru današnje Banovine, no utvrda Blagaj nije spominjana.⁸⁸ Očito je ona nešto prije pala u osmanske ruke ili je pak napuštena jer ju je postalo iznimno teško braniti budući da se nalazila razmjerno daleko od planirane crte obrane na Uni. Njeno će mjesto poslije preuzeti utvrda Novi na Uni, tj. današnji Bosanski Novi. Nakon niza nesretnih okolnosti i slabe organiziranosti, Osmanlije su bez većih teškoća već 20. travnja 1538. osvojili Dubicu, tada najveći i strateški vrlo važan grad u donjem Pounju.⁸⁹ Štoviše, uskoro je u osmanske ruke pao i Jasenovac, čime se i planirana obrana na Uni počela urušavati.⁹⁰

U svakom slučaju, tvrđi grad Blagaj napušten je vrlo vjerojatno tijekom jeseni ili rane zime 1537. ili su ga pak Osmanlije osvojili u sklopu svojih priprema za napad na hrvatsko Pounje. Razmjerno brzo Osmanlije su u grad postavili vojnu posadu, što se svakako dogodilo prije 1555. godine, za koju postoji podatak da Osmanlije u Blagaju drže stalnu vojnu posadu. Naime Kreševljaković donosi podatak o osmanskoj posadi u Blagaju koji je zapisan u sidžilu što ga je pronašao u Gazi Husrev-begovoj knjižnici u Sarajevu.⁹¹ U rečenom spisu piše kako je na sudu u Sarajevu havaledžija mustahfiza grada Blagaja, neki Osman, izjavio da je od Husein-bega primio 15.000 akči kao ostatak plaće mustahfiza grada Blagaja za šest mjeseci hidžretske godine 963., koja počinje 16. studenoga 1555. godine.

⁸⁸ Milan Kruhek, *Krajiške utvrde i obrana Hrvatskog Kraljevstva tijekom 16. stoljeća*. Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1995., 98-99.

⁸⁹ Prema sačuvanim povijesnim podacima, Dubica je 1538. pala u osmanske ruke zbog istih slabosti obrane kao i najveći broj drugih graničnih utvrda, tj. prije svega zbog njene potpune nespremnosti za imalo veći obrambeni zadatak. Naime prema pismu zagrebačkoga biskupa Šimuna Erdödyja od 29. siječnja 1537., grad je neposredno pred dolazak osmanskih četa branila posada od samo sedam stražara, ili čak samo tri stražara (*HS 2, dok. 333, str. 329-330*). Te je godine osmanski napad zaustavljen kod Jasenovca, no kada je iduće 1538. Husrev-beg opet zatekao Dubicu bez obrane, jednostavno ju je, 24. travnja, zauzeo bez ikakve borbe. Takav razvoj događaja naveo je kapetana Katzianera da pismom iz Gvozdanskog 1. svibnja 1538. javim štajerskim staležima da je Dubica izgubljena izdajom branitelja (više vidi u: Kruhek, *Krajiške utvrde i obrana*, 122-124).

⁹⁰ Mažuran, *Hrvati i Osmansko Carstvo*, 94.

⁹¹ Kreševljaković, "Novi podatak", 36.

Zaključak

U zaključku se može reći da je nakon uspostave Jajačke banovine i sve češćih provala Osmanlija u dolinu Sane tvrdi grad Blagaj prestao biti rezidencija knezova Blagajskih te je tu funkciju preuzela sigurnija i udaljenija Otoka na Uni. Grad Blagaj dobio je prije svega obrambenu funkciju zbog svoje strateške pozicije na Sani. Ta je funkcija vidljiva i na sačuvanoj arhitekturi grada Blagaja, na što u prvom redu ukazuje vanjski zid sa tri manja bastiona, kao i niz slabo vidljivih puškarnica.

Iako su od devetoga desetljeća 15. stoljeća zaredale osmanske provale kroz dolinu Sane prema Uni i dalje u Hrvatsku i Slavoniju, ipak su se u to doba knezovi Blagajski više bavili sporovima sa susjednim velikašima, poglavito knezovima Zrinskima, negoli organizacijom obrane. Određen osjećaj sigurnosti, ali zasigurno lažan, davala im je novoosnovana Jajačka banovina. No nakon što su Osmanlije 1503. zauzeli tvrdi grad Kamengrad u gornjem toku Sane, čitava sanska dolina i sam grad Blagaj postali su prva crta ratišta. Taj je prostor trpio uzastopne pljačkaške pohode te je postupno demografski opustošen odvođenjem stanovništva u roblje, ali i sve brojnijim bjegovima domicilnog stanovništva u sigurnije krajeve. Štoviše, čini se da su Osmanlije grad Blagaj držali u svojim rukama u razdoblju od 1512. do 1519., kada ga je knez Stjepan Blagajski povratio u vrijeme uspješne obrane granice što ju je provodio ban Petar Berislavić.

Od sredine trećega desetljeća 16. stoljeća grad je imao isključivo obrambenu funkciju te ga je bilo teško braniti jer je, po podacima, taj kraj potpuno opustio stanovništvom. Padom Jajca i čitave Jajačke banovine 1527. zapечатena je i sudbina grada Blagaja, iako je još neko vrijeme ostao u kršćanskim rukama, svakako do 1531., kada se posljednji put spominje potreba dodatnog naoružavanja tamošnje kršćanske vojne posade.

Tvrdi grad Blagaj vjerojatno je konačno pao u osmanske ruke u kasnu jesen ili ranu zimu 1537., tj. nakon pada Klisa i osnutka Kliškoga sandžaka te kao priprema za daljnje osmansko osvajanje Pounja, koje je započelo osvajanjem Dubice 1538. godine. Tim činom završila je višedesetljetna agonija hrvatskih branitelja Blagaja i tamošnjega stanovništva, a cijeli je prostor doživio duboke demografske i gospodarske promjene dovođenjem novoga stanovništva i uspostavom čvrste vlasti Osmanskoga Carstva.

The Counts of Blagaj and the Blagaj Castle after the Foundation of Banate of Jajce in 1464

The Blagaj castle is situated near the mouth of the River Japra into the River Sana, close to the most important medieval road through the valley of the River Una and leading from the Eastern Adriatic coast to the Pannonian basin. During the fourteenth and fifteenth centuries, the castle of Blagaj was the residence of Counts of Blagaj, the descendants of the earlier Babonić counts. While the collapse of the medieval Kingdom of Bosnia in 1463 foreshadowed Ottoman raids into the Sana valley, it was the foundation of Banate of Jajce that put an end to Ottoman raids for a couple of decades. Nevertheless, historical documents sporadically indicate constant threat of Ottoman raids around the turn of the sixteenth century. This is even more clearly depicted by the remains of the castle of Blagaj that show abundant construction work conducted during the anti-Ottoman defensive wars. In this essay, the author contextualizes the known information about the Ottoman attacks in the Sana valley and the importance and the role of the Blagaj castle in the anti-Ottoman defence system of the castles. Although these buildings are today in poor condition, the ruins of the Blagaj castle indicate a major extension of the castle's fortification system built after 1503, and the beginning of the deconstruction of the defensive system of Banate of Jajce. A special attention is given to the establishment of the final Christian (i.e. Croatian) desertion of the Blagaj castle during the 1540s.

Keywords: castle of Blagaj, Counts of Blagaj, Ottoman wars, Banate of Jajce, late middle ages, fortification architecture.